

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

51

1964

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie:

Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;

Drs. G. van der Meer, 's-Gravenhage;

Drs. O. N. Keuzenkamp-Roovers, Voorburg;

Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie
te richten aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

ZILVEREN DUKATEN VAN UTRECHT

door Dr. H. J. van der Wiel

De zilveren dukaat dankt zijn bestaan aan de wens van de Staten-Generaal een eind te maken aan de overheersende positie van de Zuid-Nederlandse dukatons en patagons. Deze stukken, met een te geringe intrinsieke waarde, verdrongen onze rijksdaalders, en maakten dat het in ons land ingevoerde muntmateriaal door de kooplieden met winst werd uitgevoerd naar de Spaanse Nederlanden. Nadat men lange tijd getracht had de invoer van de minderwaardige vreemde munt en de uitvoer van ongemunt zilver te verbieden, zag men te langten leste in dat men de winstgevende sluikhandel door verbodsbepalingen nooit zou kunnen onderdrukken. Met lede ogen zagen munters en muntmeesters zich belangrijke inkomsten ontgaan, en ook de overheid had grote bezwaren tegen het feit dat de sleischat van een groot deel van het hier circulerende geld in de zakken van de Spaanse koning vloeide. De moeilijkheden die aan de uiteindelijke oplossing in de weg stonden zijn uitvoerig beschreven in de dissertatie van Enno van Gelder¹. In juni 1659 werd besloten tot aanmunting van een zilveren dukaat, met een gehalte van 10 penning $11\frac{1}{2}$ grein (0,837) en een gewicht van 18 engels en $11\frac{61}{70}$ aas, dat is 28,26 g. De voorzijde toonde het gekroonde wapenschild der Generaliteit met het omschrift *CONCORDIA RES PARVAE CRESCVNT*; de keerzijde een staande geharnaste man met getrokken zwaard over de rechter schouder en het gekroonde wapenschild van de provincie vóór het linker been. Het omschrift van de keerzijde luidt *:MO.NO.ARG.PRO:CONFOE.BELG.* gevolgd door de naam van de provincie. Onmiddellijk werd met de aanmunting begonen. De nieuwe munt bleek aan het beoogde doel te beantwoorden, won snel de gunst van het publiek, en werd ook een geliefde handelsmunt in het Oostzee-gebied. In 1672 verhoogde Zeeland de koers van zijn zilveren dukaat, zonder iets aan de intrinsieke waarde van de munt te veranderen; voor de verdere geschiedenis van deze „Zeeuwse rijksdaalder” zij verwezen naar het artikel van Beuth². Deze maatregel werd door de overige gewesten niet gevolgd, hetgeen ertoe leidde dat men hun zilveren dukaten voor de uitvoer bestemde, aangezien de Zeeuwse stukken

in het buitenland geen agio deden. Wanneer er hier te lande zilveren dukaten gevonden worden, blijken deze dan ook voor het overgrote deel uit Zeeland te komen. Dit heeft bij velen aanleiding gegeven tot de veronderstelling dat de andere gewesten slechts geringe hoeveelheden hebben aangemunt. Uit de gegevens van Besier³ berekende ik het totale aantal zilveren dukaten dat per gewest geslagen werd, en dan blijkt dat het grootste aantal is geslagen door Utrecht (ruim 25 miljoen), gevolgd door Zeeland met 19 miljoen, Gelderland met 15,5 miljoen, West-Friesland met 13 miljoen, Holland met 6 miljoen, Overijssel met 3,3 miljoen, Zwolle met ruim 400 000, Deventer en Kampen met ieder ongeveer 200 000 en Friesland met slechts 50 000.

Pas in 1847 verloor de zilveren dukaat zijn kwaliteit van wettig betaalmiddel; in de jaren 1842—1849 werden er 10 788 454 Zeeuwse en 403 909 exemplaren van de andere gewesten ingeleverd, waaronder ongeveer 180 000 van Utrecht. Voordien zijn er ongetwijfeld vele miljoenen in de smeltkroes verdwenen; de schaarse resterende exemplaren verdienen een zorgvuldige beschrijving.

Met dit doel voor ogen onderzocht ik de collecties van het Koninklijk Penningkabinet (K) met het daar aanwezige bruikleen-Beuth (Kb), van de Rijks Munt (R), van de Nederlandsche Bank N.V. (N) en van het Centraal Utrechts Museum (U); de directie dezer instellingen ben ik veel dank verschuldigd voor de genoten medewerking en gastvrijheid. Dank zij de welwillendheid van de heer Beuth was ik ook in de gelegenheid kennis te nemen van de door hem verzamelde gegevens en stukken.

Bij mijn beschrijving van de Utrechtse dukatons⁴, die vrijwel in dezelfde periode geslagen zijn als de zilveren dukaten, heb ik kunnen aantonen dat de indeling in types voor een groot deel afhankelijk is van het optreden van nieuwe stempelsnijders, en ben ik uitvoerig ingegaan op de voor deze graveurs typische kenmerken. Om onnodige herhaling te voorkomen, beschouw ik deze als thans bekend.

De Utrechtse zilveren dukaten zijn geslagen van 1659 tot 1808; de bestudering van de gehele serie leidt tot een indeling in 10 typen. Na de beschrijving en motivering van deze indeling volgt een tabel van alle voorkomende jaren, met eventuele varianten, en het al of niet aanwezig zijn in de bovengenoemde collecties.

Zilveren dukaat

gewicht 28,26 g   koers f 2,50   gehalte 0.837

Type I   1659—1673   ongerand   Verk. 105-1

Vz: gekroond wapenschild van de Generaliteit; het vrijwel horizontaal gehouden zwaard is gekromd, en het scherp is langer dan de rug; gladde binnencirkel; staartkrul van de leeuw naar achteren. (vierbladige bloem): CONCORDIA·RES·PARVAE·CRESCVNT:

Kz: staande geharnaste man, ongekroond provinciewapen zonder hartschild; jaartal in het veld, met de 1 als een J; gladde binnencirkel; omschrift:

MO·NO·ARG·PRO:CON·FOE·BELG·TRAJ — (stadswapen zonder arce-ring) —

Type II   1674   ongerand   Verk. —

Vz als type I, maar zonder binnencirkel, en met omschrift: (lam met vaandel) CONCORDIA·RES·PARVAE·CRESCVNT.

Kz: als type I, maar zonder binnencirkel, en met omschrift: MO·NO·ARG·PRO:CON·FOE·BELG·TRAJ

Type III   1680—1693   ongerand   Verk. —

Vz: als type II, maar met omschrift: CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT. (rozet)

Kz: als type II, maar: (schild) MO·NO·ARG·PRO·CON·FOE·BELG·TRA

Type IV   1683, 1692—1699   ongerand   Verk. 105-3

Vz: als type III, maar het kortere zwaard is recht, wordt schuin naar boven gehouden, en raakt de bovenrand van het schild („schuin zwaard”)

Kz: als type III, maar na 1694 PRO:

Type V   1711   ongerand   Verk. 105-4

Vz: geheel als type IV, maar langere linten aan pijlenbundel

Kz: als type IV, maar provinciewapen met hartschild; de 1 in het jaartal als I, niet als J; geen muntteken; punt achter jaartal

MO·NO·ARG·PRO·CON·FOE·BELG·TRAI —

Type VI   1721—1738   ongerand   Verk. —

Vz: geheel als type V

Kz: als type V, maar met muntteken; geen punt achter jaartal

MO·NO·ARG·PRO·CON·FOE·BELG·TRAI

Type VII   1739—1757   zowel gerand als ongerand   Verk. 106-1

Vz: als type VI, maar jaartal in het veld, ter weerszijden van het schild; muntteken boven de kroon; fraaier stempel

CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT.

Kz: als type VI, maar geen jaartal en geen muntteken; kleinere en veel sierlijker uitgevoerde ridder, met helmboos; de rechter voet blijft binnen het omschrift; de linkervoet blijft onzichtbaar; in de linker hand een lint, waaraan het gekroonde provinciewapen hangt.

MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.

Type VIII   1758—1794   gerand   Verk. —

Vz: als type VII, maar Arabische 1 in het jaartal; ander lettertype, met o.a. schuin afgesneden bovenkant van de A

Kz: als type VII, maar ingedeukt hartschild; het lint is dunner, de ridder iets slanker en in vele details anders, heeft bijv. 7 i.p.v. 5 klinknagels op de helm; lettertype als op vz.

Type IX   1796—1805   kabelrand   Verk. —

Vz: als type VIII, maar het 10 mm hoge wapen wordt gedekt door een te kleine kroon.

Kz: geheel als type VIII

Type X   1806—1808   kabelrand   Schulman 121-123

Vz: als type IX, maar het 12 mm hoge wapen wordt gedekt door een precies passende kroon

Kz: geheel als type VIII

Type I werd gemaakt naar de tekening die de Haagse zegelsnijder Pieter Pijl op last van de Generaalmeesters had gemaakt, en die aan alle munthuizen was toegezonden.

Type II dankt zijn ontstaan ten eerste aan het in dienst komen van een nieuwe muntmeester, Mr. Adriaen van der Heyde, die als eerste onder de Utrechtse muntmeesters, een muntmeestersteken (mmt) op zijn munten laat plaatsen, het bekende lam met vaandel. Weliswaar noemt Besier de vierbladige bloem als mmt van Gerobulus, maar ten onrechte. Dit was niet meer dan een versiering, die ook onder het muntmeesterschap van Johan

van Reyneveldt gebruikt werd. Maar verder is er ook kennelijk een andere stempelsnijder aan het werk, en wel Pieter van Cuylenburgh. Hij is niet zo'n knap graveur als zijn in 1673 overleden vader Roelof, zijn stempels zijn wat minder strak. In de afkortingen, de interpunctie en de details van de tekening is hij minder consequent dan de vader; de binnencirkel laat hij altijd weg. Nadat de muntmeester Van der Heyde in 1677 zijn ontslag had gevraagd en verkregen, bestond er een vacature, waarin pas werd voorzien in 1679, door de benoeming van Johan van Romond, een telg uit het bekende muntmeestersgeslacht.

Type III onderscheidt zich dan ook van het vorige type door het mmt van het geslacht Romond, de rozet. Verder uit zich de lust tot variatie — of is het de neiging tot zoeken? — in het gebruik van een ronde u in plaats van een v, en het afwisselend gebruik van TRA en TRAJ.

Type IV heeft — onder dezelfde muntmeester en van dezelfde stempelsnijder — een aantal kenmerken die we als modernisering kunnen opvatten. Het archaische kromzwaard wordt vervangen door een kort recht zwaard; dit zagen we ook bij de dukatons gebeuren, waar 1692 nog een kromzwaard had, maar de eerstvolgende jaargang (1709) een recht zwaard. Vermoedelijk is dit een aanpassing aan het Hollandse voorbeeld geweest; dit gewest heeft nooit een kromzwaard gehad, evenmin als Gelderland en Zeeland. Wel kennen we het kromzwaard op de daalders van Zutphen, Deventer, Nijmegen, maar ook daar verdwijnt het omstreeks deze tijd. Op de Utrechtse gouden ridders komt altijd een recht zwaard voor; op de rijksdaalders met de halve man blijft het kromzwaard gehandhaafd tot aan het einde der muntslag, in 1700. Het lijkt mij daarom aannemelijk dat deze verandering niet is uitgegaan van de muntmeester, maar van de stempelsnijder.

Type V is een rechtstreeks gevolg van de resolutie van de Staten van Utrecht van 2 december 1705, waarbij bepaald werd dat voortaan weer het stadswapen van Utrecht als hartschild in het provinciewapen zou worden aangebracht. Bovendien onderscheidt zich dit type van de overige dukatons door het ontbreken van het muntteken, met als verdere modernisering de invoering van een I in het jaartal, in plaats van de J; mogelijk heeft de aanwezigheid van niet minder dan drie enen in dit jaartal (1711!) hierbij nog een rol gespeeld. Tenslotte heeft de stempelsnijder hier ook een punt achter het jaartal geplaatst, iets wat hij vanaf 1706 ook op de guldens en drieguldens heeft gedaan ⁵.

Type VI verraadt de hand van Roelof van Cuylenburgh Jr.; een aantal van de poinçonnen zijn nog van zijn vader, maar de slechte verdeling van

de letters en de onregelmatigheid van de hele stempel illustreren duidelijk de geringe bekwaamheid van deze ijzersnijder. In 1738 werd hij genoopt zijn ontslag te vragen, en werd Cornelis van Swinderen tot zijn opvolger benoemd. Zijn munten getuigen van zijn grote vakbekwaamheid; de karakteristieke kenmerken van zijn werk beschreef ik al eerder, in de artikelen over de dukatons ⁴ en de guldens ⁵.

Minstens even belangrijk zijn de principiële verschillen welke het type VII van het vorige onderscheiden. Het jaartal verhuist naar de voorzijde, en het muntteken komt op de keerzijde boven de kroon; het gekroonde provinciewapen wordt aan een lint opgehouden. Geen stempelsnijder zou op eigen initiatief een dergelijke grote verandering aanbrengen. Holland en Zeeland waren hier in 1672 mee begonnen, West-Friesland sloeg het oude hoofdtype het laatst in 1673, Gelderland in 1675, en Overijssel ging in 1665 dit voorbeeld volgen. De ontwerper van deze verandering was Daniel Drappentier, stempelsnijder aan de munt te Dordrecht, en sedert 26 oktober 1671 als stempelsnijder-generaal ook door Zeeland aanvaard. Hoewel Utrecht op 11 juli van dat jaar Drappentier eveneens heeft aangesteld als stempelsnijder-generaal, heeft dit gewest pas in 1739, als laatste in de Republiek, het Hollandse voorbeeld gevolgd.

Na de dood van Cornelis van Swinderen (31 januari 1757) werd ijverig gespeurd naar een vakkundig opvolger. De bekende Duitse medailleur J. L. Natter vertoefde toen in Holland, en nam op 1/4 de benoeming aan; op 20 mei werd hij beëdigd, maar hij was meer artiest dan ambtenaar, voelde dat zelf ook, en kreeg op 5 oktober 1757 eervol ontslag. Nog 6 jaar heeft hij van zijn vrijheid kunnen genieten, hij overleed te Sint Petersburg op 27 oktober 1763. Op 3 november 1757 werd als zijn opvolger beëdigd Johann Conrad Marmé, voorheen stempelsnijder aan de Pruisische Munt te Kleef, maar werkloos sedert de verovering van die stad door de Fransen. Ik krijg steeds meer de indruk dat Natter helemaal geen stempels heeft gesneden voor de Utrechtse Munt; type VIII draagt alle kenmerken van het werk van Marmé. Na de heropening van de Kleefse Munt nam deze overigens zijn ontslag, en werd zijn zoon Johann Wilhelm tot zijn opvolger benoemd (17-12-1763), die zijn vaders stempels nauwgezet copieerde, zodat hierdoor geen nieuw type ontstaat.

Maar onder de Marmé's diende als graveursknecht Hendrik de Meyer Type IX dankt aan hem zijn ontstaan. Hij was een eierzuchtig man, die graag promotie wilde maken. Van Kerkwijk ⁶ vermeldt dat hij tot twee maal toe solliciteerde naar het ambt van ijzersnijder aan de Munt te Dordrecht, eerst in 1758, na de dood van Johan Drappentier Sr. en na benoe-

ming van de oude Marmé in Utrecht, en voor de tweede maal in 1763, toen de laatstgenoemde door zijn zoon werd opgevolgd. Twee maal werd hij in Utrecht gepasseerd, en beide malen wachtte hem in Dordt geen beter lot. Op 14 juni 1760 was hij in Utrecht getrouwd met Hendrika Eibertse, en 17 dagen tevoren werd in dezelfde R.K. Parochiekerk achter de Twijnstraat zijn zoon Johannes gedoopt, die later ook het graveursvak in Utrecht uitoefende. Hij had het niet breed, en verdiende wat bij door het verkopen van penningen, o.a. van Van Swinderen (van Kerkwijk ⁷) en ook door eigen werk voor andere opdrachtgevers. Zo maakte hij bijv. de Haagse vreedschapspenning in 1786, en in hetzelfde jaar ook een penning op de zilveren bruiloft van N. Kien en M. Buck (Vervolg van Loon 640). Zijn vele frustraties dreven hem in de politiek, hij sloot zich aan bij de Patriotten. Bij de omwenteling van 1795 kreeg hij eindelijk zijn kans. Volgens het verslag van de anonieme ooggetuige in *De Navorscher* ⁸ werd Marmé op 7 februari 1795 afgezet, en vervangen door De Meyer. Weliswaar werd Marmé's ontslag spoedig ongedaan gemaakt, maar De Meyer bleef, en werd op 15 mei 1795 officieel benoemd tot tweede stempeelsnijder. Vermoedelijk heeft hij gedacht dat in een republiek een kroon niet paste en heeft deze mening hem ertoe gebracht de kroon op de zilveren dukaten kleiner te maken. Trouwens niet alleen op de zilveren dukaat, maar ook op de driegulden 1795 (v.d.W. 23a) de gulden van 1798 en 1799 en de halve dukaton van 1798. De te lage en te smalle kroon is niet van hoger hand geordonneerd, zoals blijkt uit het feit dat Marmé rustig doorgaat met een wel passende kroon: de driegulden 1795 (v.d.W. 23), de dukatons van 1796 en 1798, en de halve dukaton van 1796. In een tijd als de onze, waar de kritiek op overheid en vorst de grenzen van het betamelijke soms op bedenkelijke wijze te buiten gaat, spreekt dit geringe verschil in de vorm van een kroon vermoedelijk weinig. In de achttiende eeuw was dit een demonstratie van een kleine man tegen regeerders voor wie de democratische beginselen meer vorm dan inhoud waren. Bij het instellen van het Koninkrijk Holland krijgt De Meyer waarschijnlijk een wenk, want sindsdien is de kroon groter dan ooit, en past weer precies op het wapen (type X). Na 1808 zijn geen zilveren dukaten meer geslagen, maar merkwaardigerwijs is sinds 1809 de kroon op alle munten van het Koninkrijk Holland weer kleiner, en zal dat tot en met 1909 op alle Nederlandse munten blijven.

Terugkerend tot de stukken, geef ik in de navolgende tabel een overzicht van de muntslag, gerangschikt naar jaartal, type en varianten (zie Pl. I en II).

Muntmeester: Johan Gerobulus

Stempelsnijder: Roelof van Cuylenburgh

1	1659	MO·NO·ARG·PRO:CON-FOE·BELG·TRAJ	type I		KRUN
1a	1659	_____	_____	PF	K N
*2	1660	_____	---		KR
3	1661	_____	---		K
4	1662	_____	---		KR
4a	1662	_____	---	PF	N

Muntmeester: J. van Reyneveldt

Stempelsnijder: Roelof van Cuylenburgh

5	1663	MO·NO·ARG·PRO:CON-FOE·BELG·TRAJ	type I		RUN
6	1664	_____	---		KR
6a	1664	_____	---	PF	K
6b	1604	_____	---	stempelfout	
7	1668	_____	---		K N
8	1669	_____	---		R
9	1672	_____	---		kb
10	1673	_____	---		

Muntmeester: Adr. van der Heyde

Stempelsnijder: Pieter van Cuylenburgh

11	1674	MO·NO·ARG·PRO:CON-FOE·BELG·TRAJ	type II		K
*11b	*1674	_____TRA	geen interpunctie op Vz		K N

Muntmeester: Joh. van Romond

Stempelsnijder: Pieter van Cuylenburgh

12	1680				
13	1681	MO·NO·ARG·PRO·CON-FOE·BELG·TRAJ	Type III		
14	1682	_____	---		kbr
14a	1682	_____TRAJ	---		
15	1683	_____TRAJ	---		K
15a	1683	_____TRA	---		R
15b	1683	_____	Kz géén punt achter CRESCUNT en andere leeuw		
16	1684	_____	Type III		K U
17	1687	_____	---		K
17a	1687	_____	---	PF	Suasso
18	1692	_____	type IV		K
19	1693	_____	---		KRU
19a	1693	_____	type III, maar CRESCUNT en leeuw als 15b		
20	1694	_____TRA	type III en leeuw als 15b		

ZILVEREN DUKATEN VAN UTRECHT

9

20a	1694	_____	type IV	R N
20b	1694	_____TRA	—	K
20c	1694	_____TRAJ	—	
21	1695	_____TRA	—	KRU
*22	1696	_____	— over 1695	KR
23	1697	_____	—	U
24	1698	_____	—	K
25	1699	_____	—	

Muntmeester: Sibertus van Romond   Stempelsnijder: Pieter van Cuylenburgh

*26	1711	MO·NO·ARG·PRO·CON·FOE·BELG·TRAI	type V	KRUN
-----	------	---------------------------------	--------	------

Muntmeester: Sibertus van Romond   Stempelsnijder: Roelof van Cuylenburgh Jr.

*27	1721	MO·NO·ARG·PRO·CON·FOE·BELG·TRAI	type VI	kb
28	1725	_____	—	K
29	1727	_____TRAI	—	R
30	1729	volgens de muntbus geslagen, maar niet bekend		

Muntmeester: Johan van Romond   Stempelsnijder: Roelof van Cuylenburgh Jr.

31	1735	MO·NO·ARG·PRO·CON·FOE·BELG·TRAI	type VI (PF)	U
32	1738	_____	—	R

Muntmeester: J. E. Novisadi   Stempelsnijder: Cornelis van Swinderen

33	1739	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI	type VII	kabelrand	kb
33a	1739	_____	—	PF, kabelrand	N
34	1746	_____	—	ongerand	K
35	1747	_____	—	ongerand	N
35a	1747	_____	—	bloemrand	U
36	1748	_____	—	bloemrand	KBRN
37	1749	_____	—	bloemrand	K
*38	1751	_____	—	kabelrand	K
39	1752	_____	—	ongerand	U
39a	1752	_____	—	kabelrand	
40	1753	_____	—	ongerand	K
41	1756	_____	—	ongerand	K
42	1757	_____	—	ongerand	K
42a	1757	_____	—	bloemrand	KRUN

Muntmeester: J. E. Novisadi

Stempelsnijder: J. C. Marmé

43	1758	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type VIII	bloemrand één lint	K N
44	1760	_____	—	bloemrand	KR N
45	1761	_____	—	bloemrand	K N
45b	1761	_____	—	kabelrand, één lint	R
46	1762	_____	—	kabelrand	N
46a	1762	_____	—	bloemrand	KR

Muntmeester: J. E. Novisadi, en sedert 1762 als adjunct
zijn zoon J. C. Novisadi

Stempelsnijder: J. W. Marmé

47	1763	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type VIII	kabelrand	KRU
48	1764	_____	—	kabelrand	U
49	1765	_____	—	kabelrand	KR
50	1766	_____	—	kabelrand	KR
50a	1766	_____	—	PF, kabelrand	U

Muntmeester: J. Chr. Novisadi

Stempelsnijder: J. W. Marmé

51	1767	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type VIII	kabelrand	K UN
52	1769	_____	—	kabelrand	K
53	1770	385 stuks geslagen		niet bekend	

Muntmeester: J. G. Holtzhey

Stempelsnijder: J. W. Marmé

54	1771	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type VIII	kabelrand	K
55	1772	_____	—	kabelrand	K
55a	1772	_____	—	PF, kabelrand	KR
56	1773	_____	—	kabelrand	K N
57	1774	_____	—	kabelrand	kb N
57a	1774	_____	—	PF, kabelrand	K
58	1775	_____	—	kabelrand	R N
*59	1776	_____	—	kabelrand	K N
59a	1776	_____	—	PF, kabelrand	KRUN

Muntmeester: C. F. Wesselman

Stempelsnijder: J. W. Marmé

60	1779	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type VIII	bloemrand	R
61	1780	_____	—	kabelrand	KBRN
62	1781	_____	—	kabelrand	kb N
63	1782	_____	—	kabelrand	kb

ZILVEREN DUKATEN VAN UTRECHT

11

Muntmeester: J. S. van Naamen

Stempelsnijder: J. W. Marmé

64	1783	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type VIII	kabelrand	kBRN
65	1784	_____	—	kabelrand	KR N
66	1785	_____	—	kabelrand	K N
67	1786	_____	—	kabelrand	K N
68	1787	_____	—	kabelrand	kb
69	1788	_____	—	kabelrand	kb N
70	1789	_____	—	kabelrand	K
71	1790	_____	—	kabelrand	KRUN
72	1791	_____	—	kabelrand	K N
73	1792	_____	—	kabelrand	kBRN
74	1793	_____	—	kabelrand	
75	1794	_____	—	kabelrand	K UN

Bataafse Republiek

Muntmeester: J. S. van Naamen

Stempelsnijder: H. de Meyer

76	1796	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type IX	kabelrand	KR N
77	1797	_____	—	kabelrand	K N

Muntmeester: G. J. L. du Marchie Servaas

Stempelsnijders: J. W. Marmé en H. de Meyer

*78	1798	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI.	type IX	kabelrand	KR N
79	1799	_____	—	kabelrand	KR N
80	1800	_____	—	kabelrand	KRUN
81	1801	_____	—	kabelrand	KRUN
81a	1801	_____TRAI:	—	kabelrand	
82	1802	_____TRAI.	—	kabelrand	KRUN
83	1803	_____	—	kabelrand	KRUN
84	1804	_____	—	kabelrand	KR N
84a	1804	_____		proef in brons, ongerand	U
85	1805	_____	—	kabelrand	KRUN

Koninkrijk Holland

Muntmeester: G. J. L. du Marchie Servaas

Stempelsnijders: J. W. Marmé en H. de Meyer

86	1806	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI	type X	kabelrand	KR N
87	1807	_____	—	kabelrand	KRUN

Kennelijk was de vraag naar halve zilveren dukaten in de 17e eeuw veel kleiner dan die naar de hele. Ze zijn allemaal zeldzaam, en de nog aanwezige stukken vertonen alle duidelijke sporen van langdurige circulatie. Na 1674 wordt de aanmunting gestaakt, en ditzelfde verschijnsel nemen we ook in andere munthuizen waar: de laatste Hollandse slag was van 1660, de laatste Gelderse van 1664, de laatste Westfrieze van 1673, en in Middelburg werd de serie in 1675 afgesloten. In Zeeland worden dan in 1716 en 1719 nog even halve zilveren dukaten geslagen, maar omstreeks 1760 zien we bijna overal de aanmunting hervatten. De stukken die uit deze tweede periode bewaard gebleven zijn, zien er over het algemeen zeer goed uit, en in muntvondsten komen ze slechts bij hoge uitzondering voor. Toch meldt Vrolijk dat er bij de muntinlevering van 1842—1849 nog 570 987 werden ingeleverd, waarvan 172 355 Zeeuwse. Wanneer we de opgeld doende Zeeuwse stukken buiten beschouwing laten, blijkt dat bij deze inlevering de aantallen hele en halve zilveren dukaten zich verhouden als 12 : 11. Aangezien in alle munthuizen veel meer hele dan halve geslagen zijn, meen ik te mogen concluderen dat de halve zilveren dukaat in de tweede periode niet zozeer voor de uitvoer werd geslagen, maar meer bestemd werd als potmunt. Vermoedelijk moet zelfs een deel van de aanmunting als nieuwjaarspenning worden beschouwd.

Muntmeester: Johan Gerobulos

Stempelsnijder: Roelof van Cuylenburgh

*1	1660	MO·NO·ARG·PRO:CON·FOE·BELG·TRAJ	type I	KRUN
2	1661	—————	—	KR
3	1662	—————	—	KR

Muntmeester: Johan van Reyneveldt

Stempelsnijder: Roelof van Cuylenburgh

4	1663	MO·NO·ARG·PRO:CON·FOE·BELG·TRAJ	type I	KR
4a	1663	—————TRA·	—	R
5	1664	—————TRAJ	—	KR
6	1669	—————	—	R
7	1673	—————	—	KRUN

Muntmeester: Adr. van der Heyde   Stempelsnijder: Pieter van Cuylenburgh

*8	1674	MO·NO·ARG·PRO:CON·FOE·BELG·TRA	type II		kb
8a	1674	_____	—	geen inter-	
				puntie op Vz	R
8b	1674	_____TRAJ	—	MMT op Kz tus-	
				sen voet en	
				schild; Vz als	
				type I	K

Muntmeester: Johan E. Novisadi, met zijn zoon Johan Christoffel

Stempelsnijder: J. C. Marmé

9	1761	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI	type III	kabelrand	KR
9a	1761	_____	—	bloemrand	K N
10	1762	_____	—	bloemrand	KRUN
11	1763	_____	—	kabelrand	KRUN

Muntmeester: J. E. Novisadi, met zijn zoon J. Chr. Novisadi

Stempelsnijder: J. C. Marmé

*12	1764	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI	type III	kabelrand	KRUN
13	1765	_____	—	kabelrand	K UN
14	1766	_____	—	kabelrand	KRUN

Muntmeester: J. Chr. Novisadi

Stempelsnijder: J. C. Marmé

15	1767	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI	type III	kabelrand	KRUN
16	1768	_____	—	kabelrand	KR N
17	1769	_____	—	kabelrand	K UN
18	1770	_____	—	kabelrand	K
19	1771	_____	—	kabelrand	K UN

Muntmeester: J. G. Holtzhey

Stempelsnijder: J. C. Marmé

20	1773	MO:NO:ARG:PRO:CONFOE:BELG:TRAI	type III	kabelrand	K
21	1774	_____	—	kabelrand	K N
22	1775	_____	—	kabelrand	K N
23	1776	_____	—	kabelrand	kb N

Na 1776 zijn er vermoedelijk geen halve zilveren dukaten meer geslagen. Weliswaar vermeldt de catalogus van het Centraal Museum Utrecht nog de jaartallen 1781 en 1783, beide als zware proef, maar bij de bezichtiging dezer stukken, de nrs 2396 en 2397 dier collectie, bleek dat wij hier te maken hebben met gesnoeide exemplaren van de hele zilveren dukaat. Die van 1781 weegt 23,57 g en heeft een doorsnee van 32 mm, die van 1781 weegt 22,98 g en meet 31 mm; de laatste is ongerand. Beide vertonen duidelijk het stempel van de hele, met 2 vrije uiteinden aan het lint dat de pijlenbundel bijeen houdt. Het stuk van 1781 heeft een kabelrand die er volkomen echt uitziet. Het vertoont minder circulatiesporen dan dat van 1783, maar de kabelrand is volkomen gaaf. Ik vermoed dat een muntgezel dit gesnoeide stuk nog eens illegaal door de kartelmachine heeft gedraaid. In dezelfde collectie vond ik ook nog gesnoeide exemplaren van 1804 en 1808, zonder karteling, die ten onrechte als halve zilveren dukaten waren beschreven.

Bij de processen-verbaal van de muntbus-openingen werden de halve en hele zilveren dukaten onder één hoofd verantwoord; twee halve werden dan berekend als één hele. De volgende tabel geeft een overzicht van de aantallen die geslagen zijn, gerangschikt naar type.

Type I	353.956	inclusief de halve
Type II	17.890	inclusief de halve
Type III	595.745	
Type IV	1.108.050	
Type V	33.965	
Type VI	263.655	
Type VII	3.578.200	
Type VIII	10.803.352	inclusief de halve
Type IX	7.882.123	
Type X	494.328	

Deze getallen werden voor het grootste deel ontleend aan Besier, maar aangevuld en verbeterd naar de gegevens van een ongepubliceerd onderzoek van mijn vader.

¹ H. Enno van Gelder, *Munthervorming tijdens de Republiek 1659—1694*, Amsterdam 1949.

² L. S. Beuth, *Geschiedenis van en geheimschrift op de Zeeuwse zilveren dukaten van 1659—1798*, JMP 42 (1955), p. 41.

³ L. W. A. Besier, *De muntmeesters en hun muntslag in de provinciale en stedelijke munthuizen van de Republiek der Vereenigde Nederlanden en de Bataafsche Republiek*, Utrecht, 1890.

⁴ H. J. van der Wiel, *Dukatonen en halve dukatonen van Utrecht*, JMP 48 (1961), p. 43.

⁵ H. J. van der Wiel, *Drieguldens, guldens en halve guldens van Utrecht*, JMP 47 (1960), p. 59.

⁶ A. O. van Kerkwijk, *De stempelsnijders, werkzaam aan de Munt te Dordrecht van 1676—1806*, JMP 8 (1921), p. 41.

⁷ A. O. van Kerkwijk, *18de Eeuwsche reclame voor medailleurs*, JMP 7 (1920), p. 68.

⁸ Anonymus, *Aanteekeningen over de Bataafsche omwenteling, voornamelijk binnen Utrecht, door een ooggetuige*, *De Navorscher* 1895, p. 124.

SUMMARY

Silver Ducats of Utrecht. In the period 1659—1808 no fewer than 25 million silver ducats were struck at the mint of Utrecht. The author has distinguished ten different types which are described and discussed. Finally the silver ducats and half ducats are arranged according to year, type and variants in a table.

2

2

11 b

22

26

27

38

59

78

88

1

8

12

